

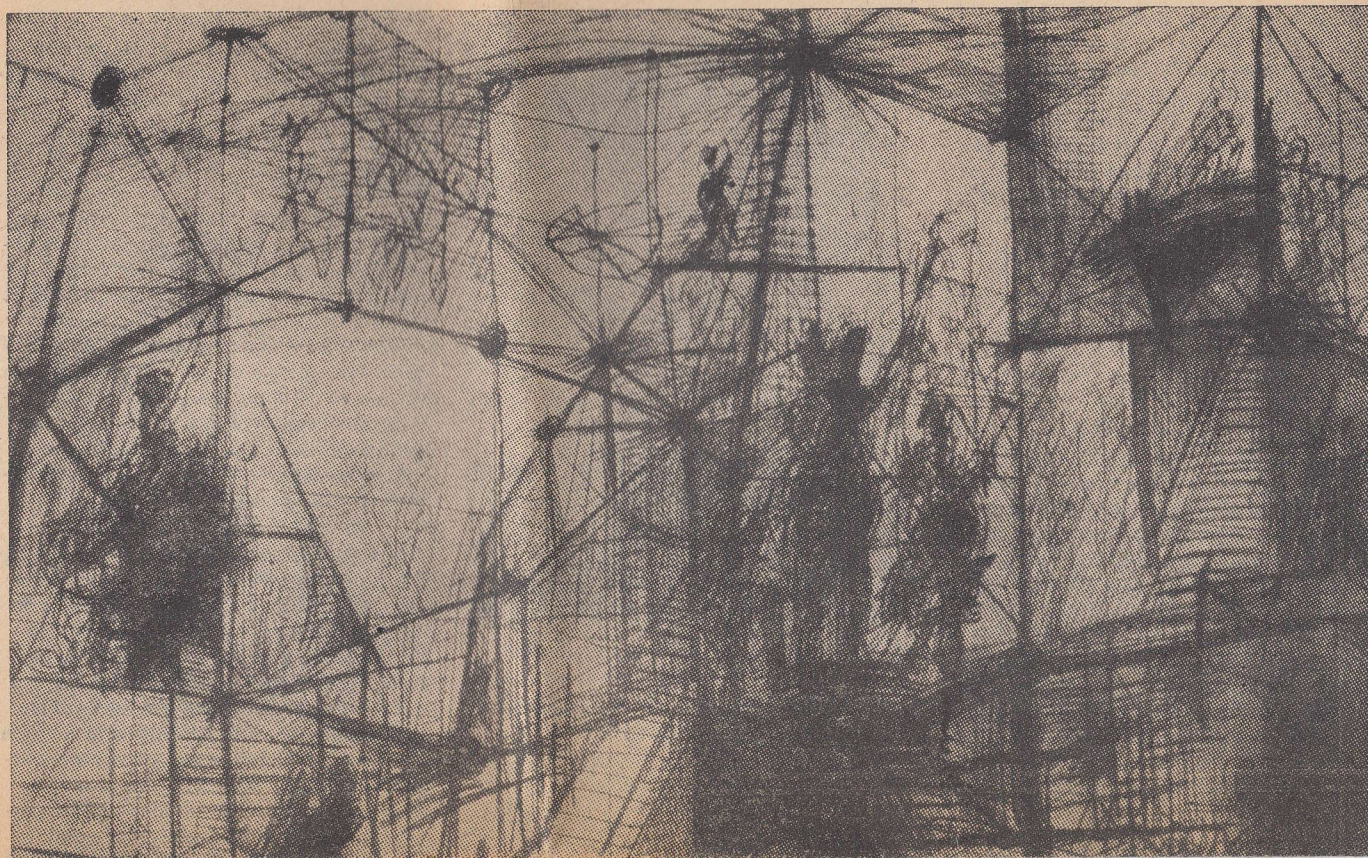
constant tussen nu en dan

door frans duister

new babylon van constant: droom, visioen of utopie? of een zinnig voorstel voor een totaal andere samenleving waarin de mens op den duur helemaal vrij zal zijn? hoe groot is de afstand tussen nu en dan?

Aanvankelijk zag Constant (Nieuwenhuys) een volledige presentatie van zijn *New Babylon* in het Haags Gemeentemuseum niet zo zitten. Het project leefde een verborgen leven, verpakt in het atelier van de kunstenaar. Zelf hield hij vroeger lezingen over zijn levenswerk en het enige tastbare was de serie lichtbeelden, die enigermate zijn visie op de toekomstige maatschappij moest verduidelijken. Een reconstructie die een vollediger beeld zou geven van wat *New Babylon* nu eigenlijk precies is leek hem een moeilijke zaak. De aanzet daartoe was al eens gepresenteerd, eveneens in het Haagse Gemeentemuseum, in 1965. Bovendien, als het nu opnieuw zou gebeuren dan moest het meteen helemaal goed zijn, want hij vindt dat er toch veel misverstanden over zijn utopie blijven bestaan.

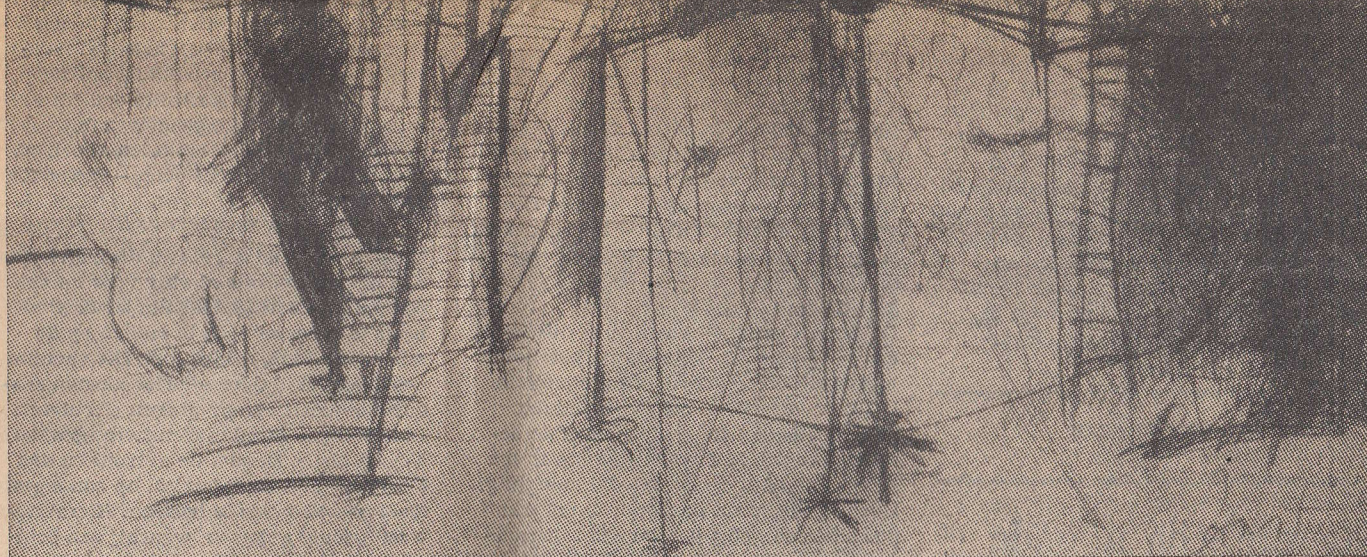
Drs. J. L. Locher, hoofdconservator moderne kunst van het Haagse museum, bleek al enkele jaren meer in een nieuw maar dan ook zo uitgebreid mogelijk overzicht te zien dan de kunstenaar zelf. Hij zette door en kreeg na een groot aantal werkbijeenkomsten een steeds duidelijker idee van hoe men *New Babylon* zou moeten presenteren. Nu het project in de nieuwe vleugel van het museum is opgesteld zegt Constant: „Ik krijg zelf nu ook voor

het eerst een duidelijk beeld van het project. Ik zie heel goed dat hardnekkige misverstand over *New Babylon* op deze manier kunnen worden weggenomen. Persoonlijk vind ik dat de recente ontwikkeling van de maatschappij mijn kritische houding tegenover die maatschappij bevestigt."

New Babylon zoals het te ondergaan valt in Den Haag is een tentoonstelling. Niet alleen van op hun eigen waarde en artistieke te beoordelen kunstwerken, maar ook van maquettes, constructies, schilderijen, tekeningen, grafiek, voltooïd of schetsmatig, die alle betrekking hebben op de basisfilosofie van *New Babylon* en daarom alleen in die context begrepen kunnen worden. Die filosofie staat ook in extenso afgedrukt in de begeleidende catalogus; essay-achtige teksten die Constant jaren geleden schreef en waarvan sommige moesten worden terugvertaald omdat hij deze geschriften aanvankelijk in andere talen had geschreven. Die grondgedachten bevatten een soort vuistregels, waaraan eerst voldaan moet worden voordat *New Babylon* ook maar enigszins kan worden gerealiseerd. De tentoonstelling presenteert dus iets wat er nog niet is, waarin men vrij kan geloven of niet, gericht op een ver verwijderde toekomst, als project volstrekt samenhangend, als idee fascinerend, als expositie goed ingericht, als aanzet tot maatschappij-kritische beschouwingen uitdagend. Het is de tentoonstelling geworden van een voorstel, dat sommigen een aardige droom noemen, anderen een utopie, zoals er al zoveel in de loop van de geschiedenis zijn geweest. Er zijn er ook die menen dat de kunstenaar Constant met zijn *New Babylon* aanleidingen genoeg gevonden heeft om fijn en goed te schilderen, tekenen en etsen. (Stel dat dit zo is, wat is daar dan verkeerd aan?)

Constant is binnen zijn opvattingen over de toekomstige samenleving zeer consequent. In zijn artistiek werk geeft hij de waarschijnlijke gestalten aan, die zijn voorstel voor een geheel nieuwe stedelijke omgeving tastbaar moeten ma-

Homo Ludens, potloodtekening uit 1966.

ken. Dat artistieke werk komt geheel voort uit die toekomstvisie. Hij schrijft weliswaar precies op aan wat voor voorwaarden er voldaan moet worden wil *New Babylon* realiteit kunnen worden (misschien voltrekt zich deze droom op eigen kracht als aan de voorwaarden is voldaan), in de huidige stadia van tastbaar-maken komt de kunstenaar Constant volledig aan bod als iemand die in zijn schilderijen, tekeningen en grafiek een dwingend motief in handen heeft om dat artistiek boeiend te verwerken. De vraag is nu of men zich alleen laat interesseren door dat werk en minder door de daarachter liggende gedachten of dat men bereid is zich te verdiepen in Constants overtuiging, die een totale revolutie predikt en van geen compromis wil weten, hetgeen dan weer zijn werk volledig bepaalt.

Er is veel geschreven over de visionaire dromen van de ex-Cobra-schilder. Zelf vindt hij dat het zelden helemaal juist is wat er over *New Babylon* wordt gezegd. De basisgedachten die het voorstel dragen komen hierop neer: in de toekomstige maatschappij zullen alle niet creatieve werkzaamheden geautomatiseerd

moeten zijn. Hij is ervan overtuigd dat die geautomatiseerde techniek zal zorgen voor een overal aanwezige overvloed aan consumptiegoederen, waarvan een ieder naar believen gebruik zal kunnen maken. Het gevolg daarvan is dat de mens maximaal vrij zal zijn, vrij voor zichzelf en anderen. Dus geen arbeid meer voor anderen en voor zichzelf, voor het eigen levensonderhoud. Wanneer dit zo is zal de mens, volgens Constant, een eindeloze bron van onderdrukte creativiteit bij zichzelf ontdekken en die gaan uiten in een zo gevarieerd mogelijke manier van leven, avontuurlijk en fantastisch, als een moderne nomade. Geen dwingende regemaat van de arbeid meer, maar een vrij en fantasierijk spel met als hoofdfiguur de mens, als *homo ludens*. Dat klinkt mooi. Het is wellicht goed enkele uitgangspunten hier te citeren, precies zoals Constant die formuleert in zijn *New Babylon*, een schets voor een cultuur:

— door de automatisering van steeds terugkerende „nuttige” handelingen, komt op massale wijze menselijke energie vrij voor andere activiteiten; collec-

tief eigendom van de grond en van de produktiemiddelen en daarmee gepaard gaande rationalisatie van de produktie van gebruiksgoederen, opent de mogelijkheid deze energie om te zetten in creatieve activiteit; — de verdwijning van de produktie-arbeid maakt collectieve tijdschema's overbodig, zodat er een massale vrijheid van tijd ontstaat; — als de gebondenheid aan een arbeidsplaats ophoudt te bestaan, is er ook geen noodzaak meer voor een gebondenheid aan een vaste woon- en verblijfplaats; de mens kan individueel beweeglijker worden."

Een uitermate optimistisch verhaal, dat op de tentoonstelling in Den Haag in ruime mate wordt geïllustreerd, niet alleen met kunst maar voor een belangrijk deel ook met teksten. Dat illustreren van de denkbeelden en dat excerpteren van de teksten, aangebracht op bordes (er valt heel wat te lezen) is een combinatie de de bezoeker dwingt tot een zo groot mogelijke concentratie. Wie er zich in verdiept, in de theorie en in de waarschijnlijke modellen, krijgt

vervolg op pagina 6

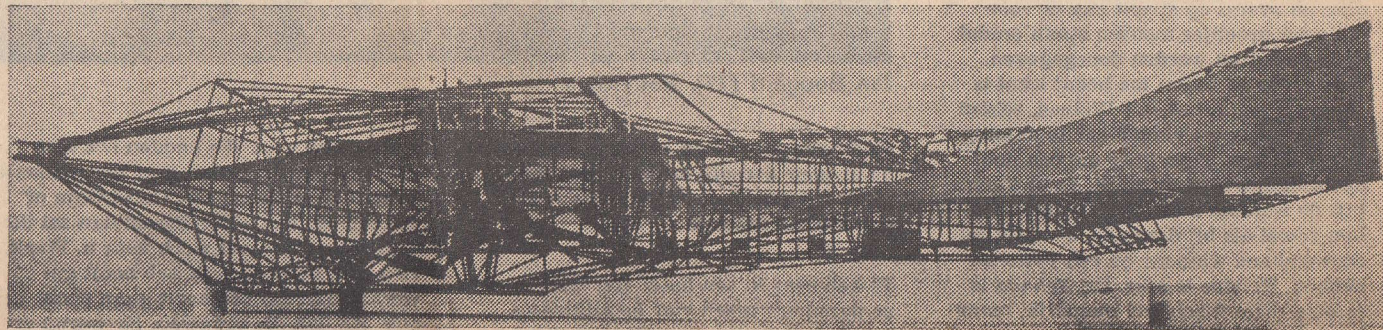
constant tussen nu en dan

vervolg van pagina 3

een idee van creativiteit die wezenlijk verschil van het gangbare idee kunst. Constant meent namelijk dat *kunst* van nu niet meer is dan een bepaalde historische vorm van creativiteit, een vorm die typisch is voor de *utilitaristische* samenleving. Want in die samenleving is de slavernij van de werkende massa de basis voor de beperkte vrijheid van het creatieve individu. Wat men nu *kunst* noemt zal iedere betekenis verliezen op het moment dat het enorme creatieve potentieel van de massa zal vrijkomen om tot activiteit over te gaan.

visioen

Ik haal deze uitspraak van Constant expres aan omdat ik mij kan voorstellen dat bezoekers aan de tentoonstelling met veel meer begrip en appreciatie langs zijn grote schilderijen, zijn schitterende tekeningen en etsen zullen lopen dan langs de symbolische voorstellingen, maquettes en structuurplannen, die enigszins *New Babylon* tot iets concreets verdichten. Misschien dat de zelfwerkzaamheid voorzichtig is uitgelokt door het inrichten van een deurenlabyrint, waarin de bezoekers hun spelactiviteit kunnen ontwikkelen. Maar dat heb ik op de kermis al eens veel beter gezien. Dat is maar een toevoeging die naar mijn smaak niet veel te maken heeft met zijn *New Babylon* als denkbeeld. En die stedenbouw is in zijn ogen een mogelijke en een geheel andere. „Mijn ontwerpen”, zegt hij, „zijn niet gewoon architectonische constructies; het zijn basis-modellen voor een grotere

Constructie in oranje (1958).

vrijheid, voor een grotere flexibiliteit van zeer gevarieerde omgevingen, die zonder ophouden worden opgebouwd en weer afgebroken. De ware ontwerpers van *New Babylon* echter zullen de *New-babylonen* zelf zijn.”

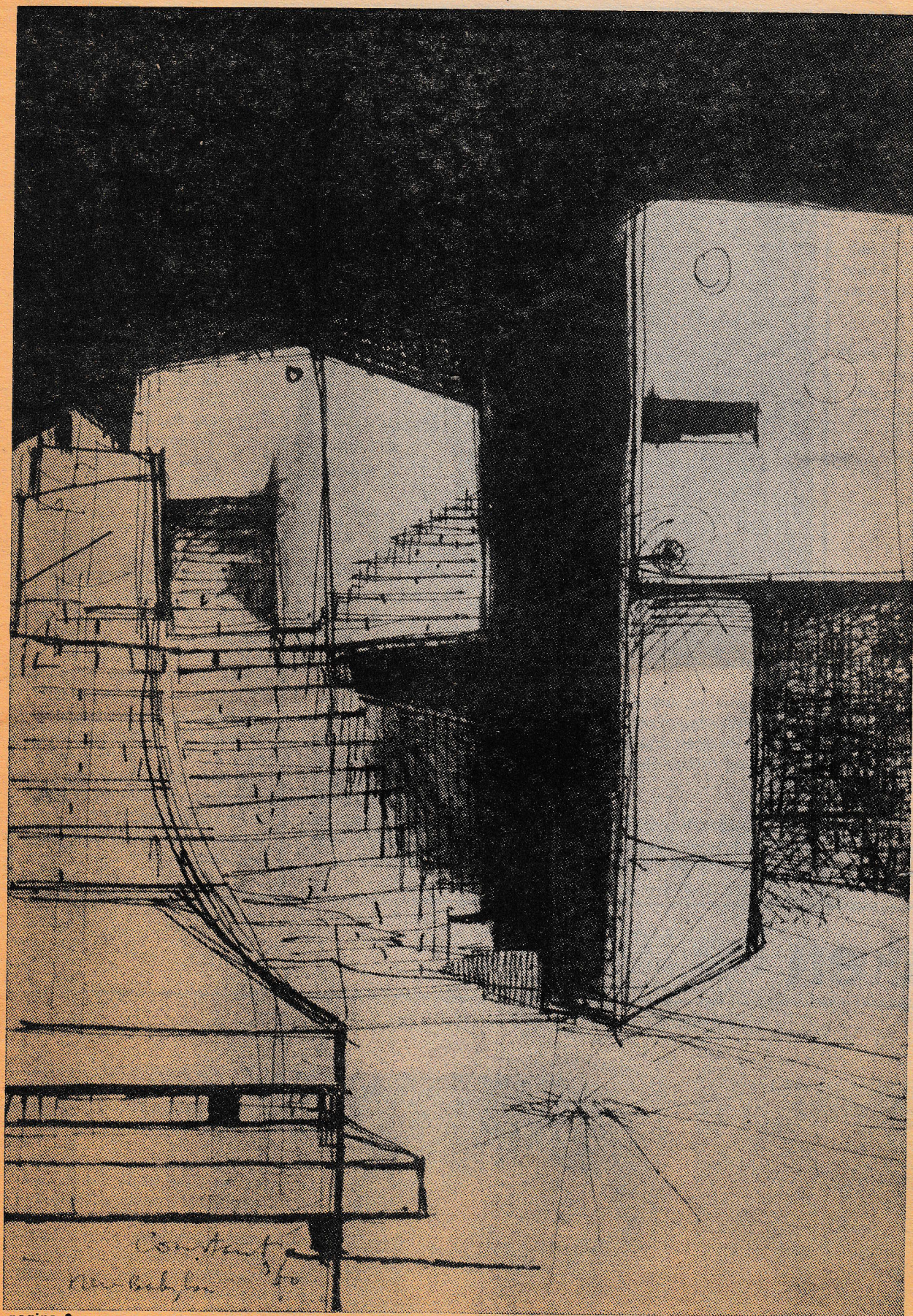
Wat moeten wij met zo'n visioen? Aan de ene kant nemen wij kennis van een groot aantal belangrijke kunstwerken, schilderijen, tekeningen en etsen, waarin de hand van een ras-beeldend kunstenaar valt te onderkennen; aan de andere kant hebben al deze werken het voortdurende motief van *New Babylon* tot onderwerp en lijkt deze aanleiding vaak interessanter dan de eventuele modellen. Men kan zich bovendien afvragen of de afstand tussen het NU en het DAN ook maar enigszins valt te overbruggen. Want het is nogal wat wanneer men de genoemde uitgangspunten voor vast aanneemt. Het hardmaken ervan moet buiten de kring van de kunst geschieden; het verpolitiseren moeten anderen dan de kunstenaar doen, want de kunstenaar heeft hoogstens invloed, kan hoogstens aangeven in welke richting hij denkt dat de maatschappij noodzakelijkerwijs moet gaan; maar hij heeft geen macht. Het zijn kleine opmerkingen, maar ze lijken me redelijk. Effect op kortere termijn kan je dus niet verwachten. Als je het allemaal serieus neemt dan stuit je toch op zeer veel moeilijkheden. Er moet eerst

een volslagen des-oriëntatie gecreëerd worden, eerst moet de oude maatschappij tot aan de bodem worden afgebroken voordat het mogelijk lijkt wat Constant verwacht, hoopt en wil dat er met de samenleving gebeuren zal. *New Babylon* ligt wat de vorm betreft absoluut niet vast. Het is hoogstens een schetsontwerp, een duiding voor een volstrekt ander cultuurtype.

Door die laatste onschrijving is het zinvol er grote aandacht aan te besteden. Ik geloof dat je het hele voorstel ook op die wijze moet benaderen. Misschien is het wel waar dat wij juist door het soort maatschappij waarin wij leven en die het gevolg is van een lange reeks opeenvolgende processen die steeds te maken hebben met de strijd om het bestaan geen goed zicht hebben op alternatieven en liever, geconditioneerd als wij zijn, vasthouden aan de betrekkelijke zekerheid van het kapitalistische winst-model. Als het woord *stad* voor *New Babylon* onjuist is omdat dit woord een immobiliteit van situatie aangeeft, dan kan men ongeveer vermoeden hoe diep *New Babylon* past in een totaal andere samenlevingsopvatting. Constant wil geen compromis, zoals die dagelijks worden gesloten als het gaat om het behoud van oude stadskernen of het plannen van nieuwe enigszins veranderde woonwijken. „Je moet niet meer strijden,” heeft hij eens gezegd, „om het

behoud van iets dat geen levensvatbaarheid meer heeft.”

Met die arbeidsloze samenleving heb ik het ook wat moeilijk. Is creativiteit dan geen vorm van arbeid die haar eigen problemen schept? En kan een volledig geautomatiseerde wereld wel de problemen negeren die kennelijk tot het wezen van de mens behoren, affectief als die mens is? Die affectiviteit toont Constant trouwens zelf op vaak schitterende wijze in zijn tekeningen en schilderijen. Natuurlijk, de bedoelingen van Constant zijn niet de bedoelingen die wij erin willen leggen. Hij geeft niettemin op krachtige wijze een over-power, hetgeen volgens hem noodzakelijk is wil de kunstenaar als revolutionair overkomen. Daarmee wil ik niet beweren te geloven dat het slechts spel en niets anders is waarmee Constant zich bezighoudt. Ik wil zelfs geloven dat zijn *New Babylon* als toekomstmodel zinvol is, al was het maar voor de bewustmaking van grote groepen ten aanzien van de rampineuze ontwikkeling van onze huidige samenleving. De pessimisten tegenover de optimisten. Dat is dan wel geen nieuws, maar het is in elk geval zeer de moeite waard te vernemen wat een kunstenaar als Constant dan wel vindt hoe het eventueel verder moet gaan. Het getuigt bovendien van een grote betrokkenheid bij de samenleving. En dat kan je niet van elke ex-Cobra-kunstenaar zeggen.

constant

new babylon, droom, visioen of
utopie? of een zinnig voorstel voor
een totaal andere samenleving?
hoe groot is de afstand tussen nu en
dan? frans duister over constants
haagse tentoonstelling op pag. 3.